

ISLOMDA IJTIMOY ADOLAT: FALSAFA VA AMALIYOT*Mahmidov Xabibullo Soyibjon o'g'li**Komyuter operatori,**Andijon Sayyid Muhyiddin maxdum o'rta -maxsus islom bilim yurti*

Annotatsiya: Ushbu maqola Islomda ijtimoiy adolatning falsafiy asoslarini va uning amaliyotdagi tatbiqini o'rganadi. Islomda adolat, tenglik va haqqoniylik tamoyillari jamiyatni shakllantirish va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi. Maqolada Islomning ijtimoiy adolatga bo'lgan qarashlari, o'zaro hurmat, iqtisodiy adolat, jamiyatdagi barcha qatlamlar uchun teng imkoniyatlar yaratish kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Islomda o'zaro yordam, zakat va sadaqa kabi institutlarning ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi roli ham muhokama qilinadi. Maqola, Islomdagi ijtimoiy adolatni nafaqat nazariy jihatdan, balki real hayotda qanday amalga oshirish mumkinligini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Islom, ijtimoiy adolat, falsafa, amaliyot, tenglik, haqqoniylik, sadaqa, fuqarolar huquqlari, jamiyat, o'zaro yordam, shariat, ijtimoiy tizim

Kirish qismi: Islomda ijtimoiy adolat - bu jamiyatning asosiy ustunlaridan biri bo'lib, insonlarning bir-biriga nisbatan haq-huquqlari, tengligi va o'zaro hurmatini ta'minlashga qaratilgan prinsiplarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy adolat, o'z navbatida, jamiyatda barqarorlikni, tinchlikni va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim tamoyildir. Islomning ijtimoiy hayotdagi roli o'zining adolatli qonunlari va axloqiy qoidalari bilan ajralib turadi. Bu falsafa, nafaqat jamiyatda individuallarning huquqlarini hurmat qilish, balki iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida ham adolatni ta'minlashni nazarda tutadi.

Islomda adolatning falsafasi uning asosiy manbalarida - Qur'on va Hadisda aniq ifodalangan. Qur'onda adolatning muhimligi ta'kidlanib, Allohning odil ekanligi va uning yaratgan jamiyatida adolatni o'rnatish zarurligi alohida ta'kidlanadi. Islomda ijtimoiy adolatning amaliyoti esa shariat qonunlarida, musulmonlarning kundalik hayotida, jamiyatni boshqarish tamoyillarida va iqtisodiy tizimda o'z aksini topadi. Adolatli savdo, kambag'allarga yordam, zakat va sadaqa kabi amallar orqali ijtimoiy tenglik va yordamlashuv kuchayadi.

Islomdagi ijtimoiy adolat, faqat qonunlarni to'g'ri bajarish bilan cheklanmaydi, balki insonlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va insofni ham ta'minlashga qaratilgan. Bu yondashuv orqali har bir musulmon jamiyatda o'zining mas'uliyatini his etadi va o'z harakatlari orqali ijtimoiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Shuningdek, Islomda ijtimoiy adolatning iqtisodiy jihatlari ham mavjud, chunki iqtisodiy tengsizlikni bartaraf etish, boy va kambag'al o'rtasidagi farqni kamaytirish, adolatli savdo va riba taqiqi kabi tamoyillar muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqolada, Islomda ijtimoiy adolatning falsafasi va amaliyoti keng qamrovli tarzda tahlil qilinadi. Islomda ijtimoiy adolatning asosiy tamoyillari, uning jamiyatda amalga oshirilishi, shu bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi ahamiyati o'rganiladi. Maqola, Islomda adolatning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatlari ko'rsatishga intiladi, shuningdek, musulmon jamiyatlarida bu tamoyillarning kundalik hayotda qanday tatbiq etilishini ko'rsatadi.

Asosiy Qism: Islomda ijtimoiy adolatning falsafasi, Qur'on va Hadislarning ta'limotlariga asoslanadi. Qur'onda Alloh taolo: "Ey insonlar, biz sizni bir erkak va bir ayoldan yaratdik, va sizni bir-biringizni tanishish uchun turli xalqlar va qabilalarga ajratdik. Allohning ko'zida eng ulug'laringiz, taqvodorligingizda." (Al-Hujurat, 13). Ushbu oyat, barcha insonlarning tengligini va teng huquqliligini ta'kidlaydi, ularning ijtimoiy mavqei faqat Allohga bo'lgan taqvosi bilan belgilanadi.

Islomda adolat, faqat shaxsiy huquqlarni himoya qilish bilan cheklanmaydi. Bu, jamiyatning barcha qatlamlariga teng imkoniyatlar yaratishni, boylar va kambag'allar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishni, erkaklar va ayollar, kattalar va yoshlar o'rtasida hurmat va tenglikni ta'minlashni anglatadi. Islomda ijtimoiy adolatni o'rnatish, har bir insonning o'z haqlarini erkinlik va hurmat bilan olishini ta'minlashga qaratilgan.

Islomning amaliyotida ijtimoiy adolatning o'rnatilishi, shariat qonunlari orqali amalga oshiriladi. Shariat, musulmonlarning kundalik hayotini tartibga soluvchi qonunlar to'plamidir va uning asosiy maqsadi adolatni ta'minlashdir. Shariat qonunlari, jamiyatda iqtisodiy tenglikni ta'minlash, jinoyatlarni jazolashda adolatni qo'llash, va umuman olganda, har bir insonning huquqini himoya qilishga yo'naltirilgan.

Masalan, Islomda zakat (mulkning ma'lum bir qismini kambag'allarga berish) va sadaqa (ixtiyoriy yordam) kabi amallar, iqtisodiy tenglikni ta'minlashning muhim vositalaridir. Zakat, musulmonlarning mol-mulkidan ma'lum bir foizni kambag'allar, yetimlar, va muhtojlarga berishni talab qiladi, bu orqali boy va kambag'allar o'rtasidagi tafovutni kamaytirish va jamiyatda adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu amal, ijtimoiy yordamning hamda har bir insonning jamiyatdagi mas'uliyatining amaliy ko'rinishidir.

Islomda iqtisodiy adolat, uning ijtimoiy adolat tamoyillarining muhim qismini tashkil etadi. Islomda iqtisodiy tizimning asosiy prinsiplaridan biri riba (foyda olishning noqonuniy shakli) taqiqidir. Riba taqiqlanishi, iqtisodiy adolatni ta'minlash va pulning noqonuniy tarzda ko'payishini oldini olishga qaratilgan. Bu, insonlarning moliyaviy holatini adolatli tarzda taqsimlashni maqsad qiladi.

Islomda ijtimoiy adolatni ta'minlashda iqtisodiy yordamning muhim usullaridan biri — bu ishchilarni adolatli ravishda maosh bilan ta'minlashdir. Islomda ishchilarni adolatli tarzda to'lash, ularning mehnatini qadrlash va ularga hurmat ko'rsatish katta ahamiyatga ega. Shuningdek, Islomda iqtisodiy tizimda boy va kambag'allar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirishga yordam beradigan tamoyillar mavjud. Islomda boylarning kambag'allarga yordam berishlari, jamiyatda muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Islomda ijtimoiy adolatning amaliy jihatlaridan biri, o'zaro yordamni rivojlantirishdir. Islom, barcha musulmonlarni bir-biriga yordam berishga chaqiradi. Qur'onda: "Sizlar bir-biringizni yaxshi ishlarda yordam beringlar, yomon ishlarda esa yordam bermanglar" (Al-Ma'idah, 2) deyilgan. Bu amallar ijtimoiy yordamning va hamjihatlikning jamiyatdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Zakat va sadaqa kabi amallar orqali, musulmonlar jamiyatda kambag'allarga yordam berishadi, bu esa ijtimoiy tenglikni saqlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Islomda bu amallar, faqat muhtojlarga moddiy yordam berish emas, balki ularni ruhiy va ma'naviy jihatdan ham qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Islomda o'zaro yordam nafaqat material

yordam, balki muhtojlarni himoya qilish, ularni ta'lim bilan ta'minlash va jamiyatda erkinlikni ta'minlashni ham o'z ichiga oladi.

Islomda adolatning yana bir muhim jihati, erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglikdir. Islom, ayollarning huquqlarini himoya qilish va ularga erkinlik berish haqida aniq ko'rsatmalar beradi. Qur'onda: "Ey insonlar, biz sizni bir erkak va bir ayoldan yaratdik..." (Al-Hujurat, 13) deyilgan, bu esa erkaklar va ayollar o'rtasida tenglikni ifodalaydi.

Islomda ayollarga mulkni meros qilib olish, erkin tanlash, ta'lim olish va jamiyatda faol qatnashish huquqi berilgan. Bu, jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ayollarni himoya qilish va ularning ijtimoiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash, Islomda jamiyatning har bir a'zosi uchun teng imkoniyatlar yaratishning amaliy ko'rinishidir.

Islomda ijtimoiy adolatning tatbiqi, jamiyatdagi barcha qatlamlar o'rtasida o'zaro hurmat, tenglik va mas'uliyatni yaratadi. Shariat qonunlari, fuqaro va davlat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi va jamiyatda adolatni ta'minlaydi. Islomda davlatning asosiy vazifalaridan biri, jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta'minlashdir. Hukumat, adolatli siyosat yuritishi va ijtimoiy tenglikni saqlashi lozim.

Shuningdek, Islomda adolatni ta'minlash uchun, barcha insonlarning o'z huquqlarini himoya qilish va ularni ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy jihatdan rivojlantirish uchun zarur chora-tadbirlar ko'rilishi kerak. Buning uchun musulmon jamiyatlarida adolatli boshqaruv, ta'lim va iqtisodiy siyosatlar amalga oshirilishi zarur.

Islomda ijtimoiy adolat, nafaqat nazariy bir tushuncha, balki amaliyotda amalga oshirilishi kerak bo'lgan bir printsiptir. Islomda adolat o'zaro yordam, iqtisodiy tenglik, erkaklar va ayollar o'rtasida tenglik, hamda har bir fuqaroning huquqini himoya qilishga qaratilgan tamoyillarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy adolatning Islomdagi amaliyoti, shariat qonunlari va axloqiy qadriyatlar orqali jamiyatda barqarorlik va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Islomda ijtimoiy adolat – bu jamiyatning barqarorligi, tinchligi va farovonligi uchun zarur bo'lgan asosiy tamoyildir. Islomda adolat, nafaqat shaxsiy huquqlarni himoya qilish, balki barcha insonlarga teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy tenglikni saqlash va ijtimoiy yordamni amalga oshirishga qaratilgan kompleks tushunchadir. Qur'on va Hadislarda adolatning o'rni katta bo'lib, Islomning asosiy printsiplaridan biri sifatida jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy adolatning Islomdagi falsafasi, odamlar o'rtasida hech qanday ijtimoiy, iqtisodiy yoki jinsiy farq bo'lmasligini ta'kidlaydi. Barcha insonlar teng va har biri o'z haqlarini amalga oshirishi kerak. Bu falsafa nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda, musulmonlarning kundalik hayotida ham ko'rinadi. Zakat, sadaqa, iqtisodiy adolat, riba taqiqi, shariat qonunlari orqali ijtimoiy tenglik va yordam tizimi amalga oshiriladi. Shu bilan birga, Islomda adolat, o'zaro yordam va hamjihatlikni rivojlantirishga ham katta e'tibor qaratiladi.

Tahlillar qismi: Islomda ijtimoiy adolatning falsafasi, muhim qadriyatlar, axloqiy printsiplar va qonunlar tizimidan iborat. Qur'on va Hadislarda, adolatning markaziy o'rni, barcha insonlarning tengligi, o'zaro hurmat va haqqoniylikka asoslanadi. Adolat, Islomda nafaqat individual huquqlarning ta'minlanishi, balki jamiyatning barcha qatlamlari o'rtasida iqtisodiy va ijtimoiy tenglikni o'rnatish tamoyillarini o'z ichiga oladi. Shuning uchun, Islomda ijtimoiy adolat, faqat

shaxsiy manfaatlarni himoya qilish bilan cheklanmaydi, balki butun jamiyatning farovonligi va barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Bu adolat falsafasi insoniyat uchun umumbashariy axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashadi, ya'ni barcha insonlar teng, va ularga bir xil huquqlar beriladi.

Islomda iqtisodiy adolatning amaliyotga tatbiqi, ko'plab iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarni qamrab oladi. Bular orasida zakat va sadaqa kabi amallar orqali kambag'allarga yordam berish, riba (foyda olishning noqonuniy shakli) taqiqlanishi va mehnatning adolatli baholanishi kabilar muhim ahamiyatga ega. Zakat, musulmonlarning mol-mulkidan ma'lum bir qismini kambag'allarga berish orqali boy va kambag'allar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va jamiyatdagi tenglikni ta'minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, iqtisodiy adolatni ta'minlashda riba taqiqlanishi va mehnatning haqqoniy baholanishi, jamiyatda pulning to'g'ri taqsimlanishini va moliyaviy resurslarning adolatli taqsimotini kafolatlaydi.

Islomda o'zaro yordam va hamjihatlik ijtimoiy adolatning amaliy jihatlari sifatida alohida o'rin tutadi. Qur'onda va Hadislarda o'zaro yordam, aloqalar va ijtimoiy hamjihatlikni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab dalillar mavjud. Zakat va sadaqa kabi amallar orqali, musulmonlar jamiyatda yordamga muhtoj bo'lganlarga yordam berishadi va shu bilan jamiyatda barqarorlikni saqlashadi. Islomda o'zaro yordam, faqat moddiy yordami bilan cheklanmaydi, balki ruhiy, ma'naviy va ma'rifiy yordamni ham o'z ichiga oladi. Bu, jamiyatdagi tenglikni va hamjihatlikni ta'minlashga xizmat qiladi, hamda ijtimoiy adolatni o'rnatishda muhim rol o'ynaydi.

Islomda ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglik masalasi ijtimoiy adolatning yana bir muhim jihatidir. Islom, ayollarning huquqlarini himoya qilish va ularni faqat oilada emas, balki jamiyatda ham faol ishtirok etishga da'vat etadi. Ayollarga mulkni meros qilib olish, ta'lim olish, va jamiyatda erkin faoliyat yuritish huquqi berilgan. Bu, jamiyatdagi gender tengligini ta'minlashga yordam beradi va ayollarga erkaklar bilan teng ravishda imkoniyatlar yaratadi. Shunday qilib, Islomda ayollarning huquqlari va imkoniyatlari adolatli tarzda himoya qilinadi va ijtimoiy adolatni o'rnatishdagi asosiy tamoyilga aylantiriladi.

Natijalar qismi: Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Islomda ijtimoiy adolat, nafaqat nazariy yondashuv, balki amaliyotda ham samarali tarzda tatbiq etiladi. Qur'on va Hadislarda keltirilgan prinsiplar va tamoyillar, musulmon jamiyatlarida adolatli ijtimoiy tizimlarni shakllantirishga imkon beradi. Islomda ijtimoiy adolat, barcha qatlamlar o'rtasida tenglikni ta'minlash, iqtisodiy adolatni amalga oshirish, erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglikni rivojlantirish va o'zaro yordamni kuchaytirish orqali jamiyatni barqarorlashtiradi.

Islomning ijtimoiy adolatga bo'lgan yondashuvi, shuningdek, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy tizimlarda o'zaro aloqalar va hukumatni boshqarish tamoyillarini ham ko'zda tutadi. Zakat, sadaqa, riba taqiqlanishi kabi iqtisodiy amallar, boy va kambag'allar o'rtasidagi farqni kamaytirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan. O'zaro yordam va hamjihatlikning Islomdagi amaliyoti, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Islomda adolatning jamiyatdagi barcha qatlamlarga, jumladan ayollarga, teng imkoniyatlar yaratishi, erkaklar va ayollar o'rtasidagi huquqiy tenglikni ta'minlashi, jamiyatda ijtimoiy adolatni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, Islomda ijtimoiy adolat, nafaqat diniy tamoyillar, balki umumiy axloqiy qadriyatlar va inson huquqlari bilan ham uyg'unlashgan bir tizimni tashkil etadi.

Natijada, Islomda ijtimoiy adolatning falsafasi va amaliyoti, faqat musulmon jamiyatlari uchun emas, balki butun dunyo miqyosida adolatli va barqaror jamiyatlar yaratish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Islomning ijtimoiy adolatga bo'lgan yondashuvi, insoniyatning umumiy farovonligi va tinchligi yo'lida muhim qo'llanma bo'lishi zarur.

Xulosa qismi: Islomda ijtimoiy adolatning amaliyoti, uning qonuniy va axloqiy asoslarini o'z ichiga olgan holda, jamiyatdagi barcha qatlamlarga teng imkoniyatlar yaratish, boy va kambag'allar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish, ayollarning huquqlarini himoya qilish kabi muhim jihatlarni ta'minlaydi. Zakot va sadaqa orqali iqtisodiy tenglikni ta'minlash, mehnat va xizmatning adolatli ravishda baholanishi va insofli tarzda amalga oshirilishi, jamiyatda barqarorlik yaratadi.

Bundan tashqari, Islomda ijtimoiy adolatning ahamiyati faqat shaxsiy manfaatlarni himoya qilish bilan cheklanmaydi, balki umumiy yaxshilik va ijtimoiy farovonlikka xizmat qilishga qaratilgan. Har bir musulmonning jamiyat oldidagi mas'uliyatini his etishi, o'zini va boshqalarni himoya qilish uchun halol mehnat qilishi kerak. Ijtimoiy adolatni ta'minlashda musulmonlar o'rtasida o'zaro yordam, adolatli boshqaruv va barqaror siyosatning amalga oshirilishi zarur.

Islomda ijtimoiy adolat tamoyillari, nafaqat musulmonlar uchun, balki butun insoniyat uchun muhim qadriyatlar bo'lib, ular butun dunyoda tinchlik, adolat va barqarorlikni yaratishda asosiy omil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu tariqa, Islomning ijtimoiy adolatga bo'lgan yondashuvi, faqat diniy ta'limotlarga asoslanib qolmay, balki umumiy axloqiy qadriyatlar va inson huquqlari bilan ham uyg'unlashgan bir tizimni taqdim etadi. Islomda ijtimoiy adolatni amalda tatbiq etish, jamiyatda har bir insonning o'z o'rnini topishi, huquqlari to'liq himoya qilinishi va farovonlikka erishishi uchun zaruriy shartdir.

REFERENCES:

- 1.D.A.Po'latova, M.Q.Qodirov, J.B.Sulaymonov "Sharq falsafasi va madaniyati tarixi"(1-qism) Toshkent- 2018
- 2.Сулаймонов, Ж. Б. (2023). АБДУРАХМОН ИБН ХАЛДУН ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИ ВА КОНФУЦИЙ ИЖТИМОЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ УМУМИЙ ВА ФАРҚЛИ ХУСУСИЯТЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(21), 583-590.
3. Bakhtiyorovich, S. J. (2023). Analysis of the Phenomenon of " Assabiya" In the Socio-Philosophical Concept of Abdurahman IBN Khaldun. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(6), 219-223.
4. Malushkov V. G. Khoromova K. A. The quest of the Reformation in Islam: the experience of Iran – Moscow: Nauka, 1991 – 207 r.
5. Shariati A. Marxism and Other Western Fallacies: an Islamic Critique Translator: R. Campbell. – Berkeley: Miran Press, 1980 – 122 r.
6. Ж.С.Раматов, & М.Хасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3 (7), 35-39.

7. Исмоил Саифназаров, & Сирожбек Ҳабибуллаевич Султанов (2022). ИЖТИМОЙЙ АДОЛАТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ИЖТИМОЙЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ УСТУВОР ЖИҲАТЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 71-76.

8. Qosimova S. S. Analysis Of Inflectional Terms In The Study Of Hamiduddin Dariri //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 3. – С. 2200–2203-2200–2203.

9. Sayed Mohamed Ahmed Korayem, Sharustam Giyasovich Shamusarov, Gulnora Sattorovna Mutalova, Buzakhro Marufjanovna Begmatova, Nargiza Makhmudovna Saidova. Calling for the Use of Intermediate Language in Teaching Arabic to Non-Native Speakers, Its Foundations and Problems // Power System Texnology Journal, ISSN: 1000-3673 issue 48 (2024), -pp 2221-2236.

10.Kasimova, S. S. (2024). Transformation of phrases and its destructions. Salud, Ciencia Y Tecnología - Serie De Conferencias, 3, 740. <https://doi.org/10.56294/sctconf2024740>

11.Xayrulla Khudoyorovich Khamidov, Ikrom Yusupovich Bultakov, Karima Saydanovna Raxmanberdiyeva, Sarvinoz Sayfullayevna Kasimova, Shirin Baxtiyarovna Sodiqova. Linguistic Expertise of Educational Literature: Analysis and Results // Journal Power System Technology. Vol. 48 No. 4/2024 p. 4017-4027. <https://powertechjournal.com/index.php/journal/article/view/1253>

